

Educació a casa més enllà del confinament

Francesc Imbernón

RESUM

Aquesta pandèmia ens va portar moltes reflexions sobre estar a casa amb els infants i, una d'important, per fer veure que l'educació és una cosa que afecta tothom, no només l'escola, les aules i els docents. I era també una prova de veure com estimem i tractem els fills i filles. Va quedar clar que l'educació no és sinònim d'escolarització. I que aquesta educació fora de l'escola influeix en molts hàbits, comportaments, formes de veure la realitat i el temps d'oci. Va ser un bon moment per repensar tot això i veure la implicació externa a l'escola del context que l'envolta i, també, per desenvolupar l'estima i repensar el món que volem per als infants i adolescents. I tothom coincidia que això ho podem fer si som capaços de fer servir l'educació, dins i fora de la institució educativa, per millorar les persones i el context on es desenvolupen.

RESUMEN

Esta pandemia nos ha traído muchas reflexiones sobre estar en casa con los niños y niñas y, una importante, para hacer ver que la educación es una cosa que afecta a todos, no solo a la escuela, las aulas y los docentes. Y era también una prueba de ver cómo queremos y tratamos los hijos e hijas. Quedó claro que la educación no es sinónimo de escolarización. Y que esta educación fuera de la escuela influye en muchos hábitos, comportamientos, formas de ver la realidad y el tiempo de ocio. Fue un buen momento para repensar todo esto y ver la implicación externa a la escuela del contexto que la envuelve y, también, para desarrollar la estima y repensar el mundo que queremos para la infancia y adolescencia. Y todo el mundo coincidía en que esto lo podríamos hacer si éramos capaces de utilizar la educación, dentro y fuera de la institución educativa, para mejorar las personas y el contexto donde se desarrollan.

Aquests dies passats de confinament total per la pandèmia del coronavirus, cansat d'estar davant de l'ordinador, de rebre missatges, de vídeos, de WhatsApp... amb missatges o imatges divertides, cançons, acudits, ocurrències, articles, aportacions de tota mena i publicitat encoberta o descarada... i molts sobre educació dels infants a casa. Alguns d'interessants, altres molt repetitius i reenviats, de tocar la fibra sensible, fins i tot de forma carrinclona, de donar eines virtuals, d'elogiar el professorat, de la fatiga del professorat davant la virtualitat, etc. I, per descomptat, molts de salut, ja fossin per fer mascaretes, treure's els guants i consells diversos com d'elogi als seus professionals.

I els que parlaven d'educació, alguns es decantaven i estaven preocupats per les avaluacions, les tasques a fer, la queixa per l'excés de deures, l'aprofitament del curs, les més variades propostes en línia, etc. I altres, més pel benestar i el desenvolupament de l'alumnat amb altres formes alternatives que no fossin les estrictament escolars. Hi havia missatges obsessionats amb les notes, les qualificacions i els resultats i no, tant, per la permanència dels aprenentatges que serveixen per a una vida digna. Però el confinament va ser un bon moment per ressaltar els valors com la solidaritat, l'empatia, la generositat, l'afectivitat, el suport i la cura mútua, la cooperació i les conseqüències de certes polítiques passades aplicades als camps socials, educatius i sanitaris. I per adonar-nos que havíem de repensar la importància de desenvolupar i prioritzar valors a la infància.

El virus va arribar en moments que es parlava de l'educació 360, l'educació expandida, l'ecologia de l'aprenentatge, l'educació a temps complet... Tots aquests conceptes ens venen a dir la importància de l'educació fora de l'escola. I en aquell moment de tancament a casa, més a fora que mai.

És conegut per la psicopedagogia, i fins i tot pel sentit comú, que l'ambient familiar és molt influent en la infància. I no influeix únicament en el comportament i els hàbits sinó també en el rendiment acadèmic. Aquesta influència pot ser directa o indirecta. Directa és quan la família ajuda o desanima sobre les tasques escolars, o sigui, quan hi ha una preocupació sobre l'educació dels que tenim a casa; i indirecta és quan les circumstàncies familiars (espai, economia, germans, relacions entre els pares, etc.) que envolten l'infant són un fre per al seu adequat desenvolupament. No podem oblidar que hi ha una relació directa entre pobresa infantil,¹ fracàs escolar i exclusió social que no sol tenir-se en compte en una societat que s'ha anat creant els darrers anys.

Aquesta relació amb la família o tutors pot provocar seguretat, inseguretat, alegria, felicitat, angoixa, malalties, tristesa, etc., que repercuteix en la forma de veure i viure, de fer les tasques i en el rendiment escolar. Tothom va ser conscient per fi que teníem moltes famílies amb greus problemes "indirectes" i que hi havia el perill d'augmentar la segregació d'una part de la infància que vivia fa temps en una "neomisèria" o misèria endèmica² que s'ha instal·lat com a exclusió social en moltes famílies a la nostra societat, a causa de les circumstàncies socials de la crisi anterior, de les retallades educatives i socials i del desenvolupament d'una forma determinada, política i social, amb la por de veure que es podria agreujar per la crisi econòmica que vindria.

Sense oblidar la dificultat d'accés a les noves tecnologies i als coneixements i actituds necessàries per a utilitzar-les per continuar treballant amb les escoles. El període de confinament augmentava la bretxa de la desigualtat en una societat que es digitalitza cada dia més.

També és veritat que això va portar molta solidaritat amb les famílies més vulnerables, encara que s'ha de veure si es mantindrà una sostenibilitat sobre aquesta solidaritat en el temps quan passi, definitivament, tot això.

L'educació dels fills és un aspecte amb enormes implicacions per a tothom i de tothom com a futurs ciutadans. Els pares, la comunitat i la societat en general. Els fills que creixen amb les necessàries condicions, autoestima i en un context d'amor i respecte seran, probablement, adults que sabran transigir i gestionar millor els problemes que es presentin en el futur. Si no, ens ho trobarem més endavant.

Ja sabem que els infants necessiten molt afecte, un ritme tranquil i confiança en ells mateixos. Això vol dir que hem d'ajudar els més petits a apropar-se a les coses que han provocat satisfacció amb anterioritat per estimular de forma més emocional el seu aprenentatge.

¹ Espanya és el tercer país de la Unió Europea amb major taxa de pobresa infantil. Al mateix temps que és un dels països de la UE que menys diners públics inverteix en programes específics per a la família i la infància. Entre els anys 2007 i 2017, la desigualtat ha augmentat 2,2 punts davant el 0,1 de la mitjana europea.

² La neomisèria repercuteix en la desigualtat d'accés als mínims de benestar als quals els individus tenen dret, com educació, habitatge, ocupació, salut, recreació i participació social entre altres.

Però no vull parlar tant de l'escola, ni de la virtualitat, ni del currículum escolar, sinó de l'educació compartida amb els que tenim a casa..., que han estat molts dies confinats, que és una estada "molt especial" i no de normalitat d'estar a casa. I que va ser a temps complet.

Ja sabem que cada nen i nena, adolescent i també adult és un mon. Que les edats, les característiques i altres coses conformen una infància i, al final, un ésser humà divers. Però tots som humans i tots hem de conviure. Després d'aquesta experiència podem aprofitar per parlar de forma diferent i també d'hàbits i exercitar-los.

En el moment de confinament es podia parlar a casa de diverses coses amb més tranquil·litat que en altres moments. Es parlava de política, s'explicaven les històries i contes de sempre, les anècdotes, alguna que altra ocurrència i també aspectes superflus sobre diversos temes. És cert que a vegades les famílies tendeixen a ser repetitives en alguns temes però això forma part de la nostra cultura. I es desenvolupaven o no hàbits.

PARLEM D'HÀBITS A LA FAMÍLIA

És veritat que el confinament donava la possibilitat d'educar en els hàbits, però quan s'acaba s'ha de continuar treballant els hàbits de tota la família, no únicament dels nens i nenes. Recordem que els pares, o qui estigui amb la infància, són un mirall de les seves conductes, són un exemple de com comportar-se i conviure.

L'hàbit és qualsevol comportament après que es realitza de forma habitual i automàtica gairebé sense pensar-hi. És un element bàsic de l'aprenentatge humà. Acostuma a ser una conducta que es repeteix en el temps de manera sistemàtica i que arriba a definir i formar el caràcter de tota persona. Existeixen molts tipus d'hàbits: afectius, que són els relacionals; els hàbits socials, que són els costums, la cultura de l'entorn, tradicions; els hàbits morals que són el comportament de la persona, i els intel·lectuals com a forma de desenvolupar l'intel·lecte. L'ésser humà és complex, per tant la seva conformació no és simple sinó d'un conjunt de processos al llarg de la vida que el forma com a humà.

Els hàbits ens ajuden a desenvolupar-nos com a persones, fer-nos créixer (o decreïxer) i fer determinats comportaments i actituds, alguns de llarga durada. Ja ho sabem. Però de quins parlem?

- Parlem de l'ordre, sempre complicat: organitzar-se, ordenar material, recollir sempre és una lluita a certes edats, horaris... Es poden fer etiquetes, murals, classificacions de joguines, fer un pla d'activitats, estones per fer activitats escolars si en tenen (poques i bones). Arribar a acords i posar objectius realistes i raonables.
- Parlem de comunicar-se i dialogar correctament si es fan trucades, WhatsApp, videoconferències... Saludar, acomiadar-se, amabilitat... i establir un espai de temps per fer-ho. I parlar de què passa i què ens passa. Demanar bé les coses. També inventar contes, històries, cançons, esport, teatre... el que vulgueu. I els adults hem de tenir cura del llenguatge i de com utilitzem

les paraules. També cal intentar menjar sense televisió (ja sé que és complicat en algunes llars). En els nens, sobretot els petits, la televisió és un dels elements que els atreu molt. Per a ells o es menja o es veu la televisió. I és cert que menjar amb la televisió posada fa que arribi més ràpidament el silenci durant i després del menjar. La televisió hauria d'estar apagada quan es menja i es comenten les coses de tots. I ja que parlem del menjar s'ha d'evitar en els nens i les nenes (i els adults) que mengin més quantitat de dolços i que s'augmentin els aliments rics en greixos com pastisseria. Això no vol dir prohibir-los sinó no sobrepassar la normalitat. Tampoc hem de ser extremistes en les coses, a vegades un dolç provoca certa felicitat en els nens i nenes. No deixem passar oportunitats per una qüestió propagandística o massa ortodoxa.

- Parlem de no cridar: ni els nens ni els adults (si és possible). Si els adults criden, és normal que ells o elles cridin. Parlem “normal” amb ells, posem música, expliquem històries, repassem el que hem fet avui. La rebequeria no pot ser mai un arma per aconseguir les coses. I encara menys les amenaces que no es compleixen.
- Parlem de certa normativa i responsabilitat: no tot val. Si alguna cosa es fa malament s'haurà d'enraonar, per descomptat, però també s'haurà de prendre alguna mesura proporcional que els faci reflexionar per corregir-la o millorar-la (sí, ja sé que és fàcil dir-ho però s'ha de fer l'esforç). Intentar complaure sempre els nens i ser excessivament permissius no afavoreix el seu desenvolupament integral com a persona. Dipositem responsabilitat, però regulem i posem límits.
- Parlem de les feines d'escola: no podem provocar crits, empenyaments, ràbia i llàgrimes que ens destrossen els nervis de tots i no ens porten enlloc (si és així, millor dir a l'escola que no pot ser o pactar altres activitats variades que els agradin). Feina-plaer i jugar és important a la vida i més en els infants. Fixar l'hora de treballar amb ells i no triturar-los l'autoconcepte si no se'n surten. Reconèixer les coses que el nen o nena fa bé l'ajuda en el seu procés d'aprenentatge, com ho fa per la maduració cerebral mitjançant l'experimentació, l'associació i l'observació del fet que passen o joguines que ho potencien. Cal valorar l'esforç que fan les criatures quan s'intenten concentrar. Encara que el resultat no sigui del tot satisfactori en aquest moment per als pares, és important celebrar l'evolució de l'esforç perquè el nen o nena no relacioni esforç amb frustració.
- Parlem de no donar missatges negatius molt sovint: repetir a un nen que és rondinaire, gandul o agressiu acaba sedimentant aquesta idea en el cervell. L'efecte pedagògic d'això és contraproduent, ja que el nen o la nena pot acabar creient-se que el que li diuen és així i acceptar aquest rol. Els nens o nenes petits creuen el que escolten sense cap dubte, fins i tot quan es tracta d'ells mateixos. Així, etiquetes negatives poden esdevenir una profecia autocomplidora i minar la confiança en si mateixos com ja se sap, des de fa temps, pel famós efecte Pigmalíó.³ No podem generar expectatives inadequades en els infants.

³ L'efecte Pigmalíó descriu com la creença que té una persona pot influir en el rendiment i les expectatives d'una altra persona.

- Parlem de compartir: compartir tasques familiars. Ajudar germans o germanes i ser ajudat. Col·laborar. Encarregar feines que puguin fer. Demostrar que són importants (que ho són, però dir-los-ho). L'ideal és que eduquem els nens ajudant-los a resoldre les situacions i els problemes amb què s'enfronten. Que parlem amb ells, que dialoguem i que ens donin la seva opinió, la seva solució, com ho farien ells no únicament nosaltres. Això no vol dir que hàgim de fer el que diuen, el que escullen, però sí que hem de permetre (i potenciar) que pensin per si mateixos.
- Parlem d'autonomia i d'intimitat: activitats en què ells o elles trobin la resposta i fomentin la curiositat. Desenvolupar la seva imaginació i la simbolització, o sigui, representacions del seu món intern jugant. Que cerquin respostes o aplicar imaginació a moltes coses noves. No passa res si estan una estona amb el mòbil o la tauleta (s'ha de pactar) si això ens ajuda a estar tranquils tots, no li “menjarà” el cervell. No és el mitjà el perill sinó el que hi ha dins. També una mica d'intimitat procurant crear un entorn de tranquil·litat per a ell i per als pares; això vol dir evitar molts sorolls, volums dels aparells, etc.
- Parlem de no interrogar els adolescents o posar-los en evidència. A ningú li agrada que el posin en evidència, i menys un adolescent. Evitar els temes recurrents o les històries repetides fins a la sacietat. Donar la paraula als adolescents, que expliquin coses d'ells sense entrar a jutjar-los. No obligar a parlar amb ells, encara que costi, i aprofitar per establir ponts de diàleg sobre temes morals o de difícil tractament en altres moments. És una etapa difícil i hem de recuperar la memòria històrica de quan ho érem nosaltres. I no “barallar-se” entre els pares sobre temes nimis. Donar un cert marge de llibertat.

És molt important recordar que tothom necessita temps d'esbarjo dins de les possibilitats de l'espai, però no tot ha de ser ordres, obligacions i feina.

I en tots els hàbits, que n'hi ha molts més, hem de ser conseqüents però sense passar-se. Hem de ser estructurats però flexibles. No ens amarguem la vida i tinguem paciència. Deixem-lo ser, una mica o més, a ell o ella. I, malgrat tot, moltes coses no funcionaran. Així som tots i totes.

Crec que el que hem passat i estem passant respecte al confinament ha de provocar una nova forma de veure i practicar l'educació, dins i fora de l'escola i la convivència entre els humans. No pretendre únicament introduir nous elements curriculars i ambientals, sinó que la infància i la joventut assumeixin una més gran actitud ètica i moral, i això implica una nova manera de veure l'educació i les seves pràctiques. Una educació conjunta amb la comunitat que ens ha de portar a una nova ètica de la comunicació i el diàleg, entès aquest com el reconeixement de l'altre, i a un redimensionament o de configuració de l'educació mitjançant projectes comuns alternatius, en què tots els protagonistes de l'educació, pares, escoles, comunitat, administració, etc., tinguin experiències democràtiques, d'integració, d'inclusió, d'autoreflexió i d'autoestima.

La millora de la societat tindrà lloc quan tots els que treballen per a aquest món millor integrem en el nostre comportament educatiu millors actituds. O almenys ho hem d'intentar. Ha estat un bon moment per reflexionar sobre tot això. Esperem no oblidar-ho.